Бисерка Рајчић

ВАНС ИЛИ ПОСЛЕДЊЕ ГОДИНЕ ЖИВОТА ВИТОЛДА ГОМБРОВИЧА

У књизи Казимјежа Глаза *Гомбрович у Вансу и друīа сећања* (Краков, Wydawnictwo Literackie,1989) описан је последњи период Гомбровичевог живота, његовог боравка на југу Француске, у граду Вансу, са станом на другом спрату зграде поред Великог трга и ресторана „Тони". Башту ресторана је са псом, кога је називао Псина, посећивао свакодневно око поднева. Посећивали су је и професори и ученици оближње приватне, елитне гимназије Institution Montaigne, деца богатијих француских породица. Гомбрович је у башти ресторана пио кафу, читао писма својих издавача и понекад играо шах са неким од поменутих професора. Келнери и посетиоци ресторана ословљавали су га са „monsieur Gombrowicz". Како је био одличан шахиста, побеђивао је посетиоце ресторана, између осталих професоре оближње гимназије. Знало се да је аутор романа *Фердидурке*, свог првог дела у духу de l'absurde, који се допадао и веома критичном Сартру, који га је сматрао најоригиналнијим романом у Европи, с обзиром на то да је књига претходила значајном периоду у историји књижевности. Односно, све теме тзв. књижевне авангарде у тој књизи биле су третиране смело и с изузетном оригиналношћу. Данас се *Фердидурке,* с обзиром да је преведено на све значајније језике света, сматра класичним, а не само авангардним делом.

Нашавши се у емиграцији, Гомбрович је објављивао своје текстове у париској емигрантској издавачкој кући и у часопису *Култура*. Своја дела која су настајала у Буенос Ајресу, у улици Венецуела, који је уочи самог Другог светског рата посетио да би представио први пољски океански брод „Болеслав Хробри". Само што је стигао у Јужну Америку избио је Други светски рат. Његова браћа као особе племићког порекла била су сместа укључена у рат. Он због астме и због племићког порекла у Пољској није могао да буде искључен из рата, нити да од браће добије финансијску помоћ или да се врати у Пољску, стога је остао у Аргентини. Као познату личност запослила га је једна пољска банка, у којој је као секретар радио седам година. Радио је и истовремено учио шпански, не на факултету или на специјалним курсевима, већ упознавајући у ресторанима младе аргентинске писце са којима је почео да преводи свој роман *Фердидурке* на шпански. Да би себе представио као писца.

Он, који је у Варшави имао део спрата породичног стана у луксузној четврти, двадесетак година је становао у скромној четврти Буенос Ајреса, у једнособном стану без грејања. Упознавао је аргентинске писце, али га нису прихватали, јер нису препознавали оригиналност његовог прозног и драмског стваралаштва. Мада је увелико објављивао у париској *Култури*, најпре своје краће текстове, а временом и своје приче, романе, драме и чувени *Дневник*...

Европу посећује после 24 године боравка у Аргентини, добивши у пролеће 1963. једногодишњу стипендију Фордове фондације у Западном Берлину, где се упознаје с познатим европским писцима. За кратко време његова дела су преведена на 16 језика. Захваљујући томе схвата да треба да остане у Европи. О томе одлучује и његово солидно знање француског, на коме је уочи Другог светског рата годину и по дана студирао филозофију и економију у Паризу. Из здравствених разлога борави неко време у околини Париза. Ту упознаје младу студенткињу француске књижевности Риту Лаброс из Канаде. Спријатељују се, и 1964. предлаже јој да буде његова секретарица. Пристаје. Због проблема с његовим здрављем одлазе на југ Француске у град Ванс. Захваљујући награди Prix Formentor за роман *Космос* у износу од 20 000 долара купује ауто, који вози секретарица Рита обилазећи околину Ванса.

У Вансу се први пут среће с Чеславом Милошем и његовом супругом Јањином, веома хировитом особом, која се према њему односи с већим поштовањем него према свом мужу. Витолд и Чеслав фасцинирани су један с другим. Воде свакодневно разговоре о књижевности, још чешће о филозофији. Искључиво на француском, с обзиром на то да се налазе у Француској. Гомбрович доминира у разговорима о филозофији, коју је у младости студирао у Паризу. Премда је из практичних разлога пре тога у Варшави студирао права. Завршивши их, није радио ни као службеник ни као адвокат. Што су му допуштали финансијски имућни родитељи. Милош-песник уопште га није интересовао. Нити поезија уопште. Њихови разговори започињу поводом Гомбровичевог есеја насловљеног са *Против песника* (1951). Милош је на његов текст реаговао *Писмом Гомбровичу* (1951). На даље покушаје Милошевог истицања значаја поезије Гомбрович није одговарао. Њихово не често дописивање завршило се Милошевим текстом *Опаске о Гомбровичевим опаскама* (1962). Након тога уследило је њихово једномесечно, такорећи свакодневно сусретање у Вансу током 1968. године. Гомбрович је исте године за целокупно своје стваралаштво добио Нобелову награду, за чије уручење му је недостајао један глас. Идуће године имао га је, али је месец и по дана пре њеног уручивања умро.

Године 1980. на предлог Лешека Колаковског Нобелову награду за поезију је добио Чеслав Милош. После Гомбровичеве смрти Милош ће рећи Рити да сумња да је Гомбрович било када, макар једну његову песму прочитао. Да такође није придавао значај Милошу – професору пољске књижевности на Калифорнијском универзитету у Берклију, у Америци, као ни њему као културном аташеу у Вашингтону. Милош и његова супруга Јањина остали су и након тога у контакту с Ритом Гомбрович, која је после Гомбровичеве смрти још неко време боравила у Вансу, затим се преселила најпре у Италију, а одатле у Париз. После завршетка свог доктората о Колети посветила се проучавању Гомбровичевог живота и књижевног рада. Отпутовала је у Аргентину, где је пронашла Витолдове пријатеље који су јој веома помогли у истраживању његовог боравка у Аргентини од 1939. до 1963. године, почевши временски да се њиме бави од 1939. до 1945. године, најпре превођењем свог романа *Фердидурке* на шпански током 1946. и 1947, године,

радом у Пољској банци од 1948. до 1955. године, о осамостаљивању до 1963, када је напустио Аргентину, вративши се у Европу. Други том њених истраживања насловљен је са *Гомбрович у Европи, 1963–1969,* о његовом осамостаљивању у Европи, најпре повратком у Париз и о сусретању с личностима са којима је сарађивао (Константи Јелењски, Јежи Гједроиц, Зофја и Зигмунт Херц, Јузеф Чапски, Густав Херлинг-Грудињски, Чеслав Милош, Франсоа Бонди, Морис Надо, Марк Пере и др.). О Фордовој фондацији у Берлину бавила се у периоду од 1963. до 1964, односно познатим писцима које је он током боравка у Немачкој упознао и са којима је водио занимљиве разговоре (Ингеборг Бахман, Гинтер Грас, Уве Јонсон, Мишел Битор, Ева Бехман, Ото Шили, Фредерик Бенрат, Ото Мертенс, Валтро Курпиер, Тадеуш Кулик и др.); затим је уследио Витолдов боравак у Вансу од 1964. до 1969, трајни смештај у центру Ванса, упознавање са лекаром Иваном Мариновим, са Маријом и Бохданом Пачовски, Славомиром Мрожеком, Јаном Лењицом, Лисјеном Голдманом, Аленом Коском, Јорхеом Лавелијем, Чеславом Милошем и његовом супругом Јањином, Домиником де Руом, Ернестом Сабатом, са сликарима: Маријом Сперлинг и Јузефом Јаремом, 26. децембра 1968. године уследило је венчање Витолда Гомбровича и Рите Лаброс, с обзиром да се, по њему, најбоље бавила његовом књижевношћу. 24 јула 1969. догодила се изненадна Гомбровичева смрт. Званично Рита је до данас носилац ауторских права свих Витолдових дела. Није научила пољски, али општи с бројним пољским писцима и преводиоцима његових дела. Имала сам прилику да је 2009. упознам у Кракову и обавестим о превођењу Витолдових дела на српски.